

АКШнын Эл аралык дин эркиндиги боюнча комиссиясы (USCIRF) – Мамлекеттик департаменттен бөлөк жана айырмаланган мекеме. Америка конгресси тарабынан түзүлгөн бул көз карандысыз, эки партиялык АКШ өкмөтүнүн кеңеш берүүчү органы бүткүл дүйнөдөгү дин эркиндигин көзөмөлдөп, Президент, мамлекеттик катчы жана Конгресс үчүн сунуштарды иштеп чыгат. USCIRF бул сунуштарды биздин расмий мандатыбызга, Адам укуктарынын жалпы декларациясында жана башка эл аралык документтерде белгиленген стандарттарга ылайыктап даярдайт. 2015-жылкы Жылдык баяндама Комиссия мүчөлөрүнүн жана кызматчыларынын жер-жерлердеги болгон бузууларды документтештирүү, АКШ өкмөтүнө көз карандысыз сунуштарды иштеп чыгуу боюнча бир жылдык ишинин кулминациясын чагылдырат. 2015-жылкы Жылдык баяндама 2014-жылдын 31-январынан тартып 2015-жылдын 31-январына чейинки мезгилди кучагына алат, бирок кээ бир учурларда бул убакыт аралыгынан кийин болгон маанилүү окуялар да айтылып кетет.

Кыргызстан

Кыргыз Республикасынын Өкмөтү өзүнүн 2008-жылкы дин тууралуу мыйзамы жана башка мыйзамдары менен саясаттары аркылуу дин эркиндигин чектейт, ошондой эле 2014-жылдын октябрындагы өзгөртүүлөрдүн долбоору бул көзөмөлдү кескин түрдө күчөтүшү мүмкүн. USCIRF Кыргызстандагы абалды бир топ жылдан бери көзөмөлдөп турат. USCIRF кызматчысы диний эркиндик кырдаалын баалоо үчүн өлкөгө 2014-жылы октябрда келген.

Кошумча маалымат: Кыргызстандын калкынын 80 пайыздан ашыгы - сунний мусулмандары. Өтө чакан шии коомчулугу да бар. Калктын он беш пайызы - христиандар, негизинен орус православдары, дагы 11000 чамалуу протестант жана бир аз католиктер бар. Иудейлер, буддисттер жана бахаилер жамааттарынын ар бири 1000 кишидей деп болжолдонот. Өлкөнүн чоң өзбек коомчулугу (Түштүк Кыргызстандын калкынын 40 пайыздайы) негизинен салттуу ханафи сунний исламды карманат. Кыргыз конституциясы бардык атуулдарга дин эркиндигин камсыз кылууга милдеттүү деп айтылат. 2014-жылдын февраль айында Президент Алмазбек Атамбаев мамлекеттик мекемелерди дин иштерин жөнгө салуудан четтетүү "ката" болгон деген. 2014-жылдын сентябрь айында Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы катталуудан өткөн диний топтордун ишмердүүлүгүн географиялык жактан чектөөгө болбойт деп токтом чыгарган.

2008-жылкы Дин тууралуу мыйзам: Кыргызстандын 2008-жылкы Дин тууралуу мыйзамы дин уюмдарга катталыш үчүн оор талаптарды коюп келе жатат, анын ичинде 200 уюмдаштыруучу резидент атуул жана жок дегенде алардан бирөөсү Кыргызстанда 15 жыл жашаган 10 мүчөсү болушу керек. Эл аралык уюмдар, анын ичинде Европадагы коопсуздук жана кызматташтык боюнча уюм (ЕККУ), Европа Кеңешинин Венеция комиссиясы жана БУУнун Адам укуктары боюнча комитети бул мыйзам эл аралык стандарттарды бузат; анын кемчиликтерине – катталыш үчүн оор талаптары, катталбаган диний ишмердүүлүк үчүн кылмыш жоопкерчилиги каралганы, "фанатизм жана

экстремизм" дегенди так аныктабоо жана миссионердик ишмердүүлүккө жана диний материалдарды таратууга чектөөлөр кирет деп белгилешкен.

2014-жылга сунушталган өзгөртүүлөр: 2014-жылдын 9-октябрында дин мыйзамына жана административдик кодекске өзгөртүүлөрдүн долбоору шашылыш түрдө Мамлекеттик дин иштери боюнча комиссиясы (МДИК) менен Бириккен Улуттар Уюмунун өнүктүрүү программасы (UNDP) тарабынан Бишкекте уюштурган тегерек үстөлдө таратылган. Долбоорду даярдаган МДИК жетектеген мамлекеттик жумушчу топко UNDP, жергиликтүү адам укуктары боюнча топтор жана мамлекеттин колдоосуна ээ болгон Мусулман башкармалыгынан, Орус православ чиркөөсүнөн жана айрым протестант чиркөөлөрүнөн диний кызматкерлер катышкан. Тегерек үстөлдө USCIRF кызматчылары долбоор даярдоого эл аралык укук адистерин тартууга чакырган. МДИК экинчи тегерек үстөл өткөрүүгө убада берген; долбоорлор отурумдан мурунку күнү кечинде иштеп чыгарылган.

2015-жылдагы дин эркиндиги боюнча перспективалар: Бул өзгөртүүлөр 2015-жылы күчүнө кирсе, Кыргызстандагы дин эркиндиги үчүн чөйрөнү сезилерлик өзгөртүп, USCIRF кийинки жылдык баяндамасында Кыргызстандын катар ордунун өзгөрүшүн камсыз кылмакчы. Өзгөртүүлөр МДИКтин бийлигин кескин күчөтүп; Ислам жана Орус православ чиркөөсүнө артыкчылык бермекчи жана башка дин топторун "салттуу эмес" деп аныктап, бардык дин топтору үчүн 2015-жылдын 31-декабрына чейин кайра катталууга 500 уюмдаштыруучу болушун; дин тобунда же диний билим берүү мекемесинде иштегендер үчүн жылына МДИКтен лицензия алып турууну талап кылмакчы; жана диний тексттери таратылган сайттарды андан ары чектемекчи. Сунуштар долбоорунун кийинки топтому диний укук бузуулар үчүн административдик айып пулдардын эң көбүн 14 орточо айлык эмгек акыга чейин көтөрмөкчү.

Мусулман башкармалыгынын жана тыйуу салуучу топтордун мамлекеттик көзөмөлүнүн күчөшү: 2014-жылдын февралындагы Президенттин Жарлыгы жарым-жартылай автономдуу Мусулмандар башкармалагына мамлекеттик көзөмөлдү күчөттү: ага имамдарды жана Башкы муфтийди шайлоо "системин жакшыртууга"; имамдар үчүн ички экзамендерине мамлекеттик өкүлдөрдү кошууга; ички критерийлерге туура келүүгө чоң ийгиликке жетишкен мусулман дин кызматкерлери үчүн материалдык сыйлык уюштурууга; клерикалдык кызматка талапкерлер экстремисттик уюмдарга мүчө эместигин жергиликтүү жана борбордук мыйзам коргоо мекемелери тарабынан текшерүүгө көрсөтмө берген деп Форум 18 билдирет. Мусулмандар башкармалыгына Муфтийди, имамдарды, жергиликтүү имамдарды, диний сотторду жана Уламалар кеңешинин мүчөлөрүн Өкмөт тарабынан Кыргызстан мусулмандары үчүн "салттуу" деп аныкталган Ислам Ханафи мектебинен гана тандоого нускама берилген. Борбор Азиядагы башка өлкөлөрдөн айырмаланып, Кыргызстанда эл аралык исламга тартуу кыймылы болгон Таблик жамаатынын жергиликтүү мүчөлөрү үчүн да программалар бар.

2014-жылы мартта Бишкек шаардык соту *Акромия* өзбек диний кыймылына экстремисттик уюм деп тыйуу салган. Тыйуу салынган диний уюмдардын тизмелери

өкмөттөр аралык чөлкөмдүк коопсуздук уюмдары, анын ичинде, Шанхай кызматташтык уюму жана Жамааттык коопсуздук жөнүндө келишим уюму тарабынан координацияланат деп айтылат.

Каттоо маселелери: 2014-жылы өлкөдөгү катталбаган 700 чамалуу мечиттер "мыйзамсыз" деп аныкталган деп Форум 18 баяндайт. Ахмадий мусулмандары 2011-жылдын июлуна, МКИД аларды Бишкекте жана башка үч шаарда кайра каттоодон баш тарткандан бери, табынууга жолугуша албай жүрүшөт. 2014-жылдын июлуна Жогорку Сот төмөнкү инстанциядагы эки соттун МКИД Ахмадий мусулмандарын каттоодон баш тартуусун колдогон даттануусун жокко чыгарган. Саентология чиркөөсүнүн каттоосу 2014-жылы кабыл кылынбаган. Иегова Күбөлөрү бир шаарда катталышкан, бирок көп жолу аракеттенгенине карабай, республикалык деңгээлде катталууга жеткен эмес. 2014-жылдын июнуна Орус православ епископу Феодосий, ал коомдук коопсуздукка коркунуч жаратып, диний араздык туудуруп жатат деп (бул айыптоолорду анын жамааты жокко чыгарган), МКИД анын миссионердик каттоосун жаңыртуудан баш тарткандан кийин өлкөдөн кетүүгө аргасыз болгон.

Мүмкүн болгон позитивдүү өнүгүү катары, 2014-жылдын сентябрында Жогорку Соттун Конституциялык палатасы диний уюм өз ишмердүүлүгүн юридикалык дарегинде гана жүргүзүүгө чектелбеш керек деп токтом чыгарган. Конституциялык палата диний топтун укуктук статусу үчүн талап кылынган 200 уюмдаштыруучусунун тизмесин жергиликтүү кеңештер тарабынан жактырууну конституцияга туура келбеген деп да тапкан. Ишти козгогон Иегова Күбөлөрү бул ишке ашырылса алардын жамаатын куугунтуктоодон арылышына жардам берет деп ишенишет.

Башка укуктук маселелер: Учурдагы Кыргызстандын дин мыйзамынын башка чектөөлөрүнө – катталган диний топторго тиешелүү болгон жаш балдардын аскер кызматынан диний ишенимдери боюнча баш тартуусун чектөө кирет. Буга кошумча, диний материалдарды цензуралоо боюнча МДИК укугу – дин тууралуу мыйзамга 2012-жылкы өзгөртүүлөр менен күчөп – салттуу эмес мусулман, протестант, жана башка азчылык диндерге багытталгандай сезилет.

Сунуштар: USCIRF АКШ өкмөтүн Кыргызстанды БУУнун Дин же ишеним эркиндиги боюнча атайын баяндамачысынан, ошондой эле ЕККУнун тиешелүү мекемелеринен 2014-жылдын октябрындагы дин мыйзамынын долбоору боюнча кеңеш алып, эл аралык укуктук эксперттерди экинчи тегерек үстөлгө кошууга ынандырууну сунуштайт. Кошмо Штаттар Кыргызстандын динге ишенүү эркиндикти сактабоолорун ЕККУ жана БУУ сыяктуу тиешелүү эл аралык форумдарда эл алдында козгошу керек.